

Bij de foto: Nicolaus Martin Steffens (1839-1912) deed in 1864 zijn examen aan de Theologische School te Kampen en werd predikant, eerst in Duitsland en vanaf 1872 in de Verenigde Staten [lees verder op pag. 3]

nr. 29, december 2008

IN DIT NUMMER:

Piet Jongeling herdacht

A.C. van Raalte Institute

weggooid met beleid

...adc **etera**

*...adcetera is een uitgave van het
Archief- en Documentatiecentrum van de
Gereformeerde Kerken in Nederland.*

colofon

...adecetera is een uitgave van het Archief- en Documentatiecentrum van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Broederweg 16, 8261 GT Kampen. Telefoon 038 447 17 30 Fax 038 447 17 31 E-mail info@adckampen.nl Druk: drukkerij De Bunschoter, Bunschoten-Spakenburg Ontwerp: Peter Dees, Zwolle Foto omslag: N.M. Steffens, plm. 1900. Joint Archives, Holland MI, USA

Ten geleide

Wie een terugblik schrijft op een jaar vraagt zich af of er geen zaken zijn vergeten. Vaak kun je die vraag afdoen met de gedachte dat dergelijke zaken kennelijk niet belangrijk genoeg zijn om te worden gememoreerd. Zo kun je ook naar de geschiedenis kijken: het gaat om de bekende hoogte- en dieptepunten en laat de rest maar weg. De middeleeuwen kun je vergeten, maar de reformatie verdient de volle aandacht. Na de synode van Dordrecht gebeurt er weinig meer dat gereformeerden het vermelden waard vinden, tot het nieuwe hoogtepunt van de Afscheiding van 1834 zich aandient. Zo is er vaak naar de kerkgeschiedenis gekeken, maar het kan ook anders - en in de laatste decennia is vaak minder naar de institutionele kerkgeschiedenis of die van de grote mannen gekeken en meer naar de geschiedenis van de mentaliteit of de vrouwen, of door een speciale invalshoek te kiezen als de boekgeschiedenis. Zo kun je ook op verschillende manieren terugkijken op wat in 2008 belangrijk was op het ADC. Ditmaal wil ik aandacht geven aan de vrijwilligers op het ADC. Zij verrichten vitale taken voor het ADC. Het hele jaar heeft Janny Hulzebosch een dag per week gewerkt aan de samenstelling van het fotoarchief. Soms hebben archiefschenkers fotoalbums

geschonken, soms ook zitten er foto's tussen het archiefmateriaal of zitten er losse foto's in de collectie. Zij vist de foto's uit alle archieven, beschrijft de afbeelding (dat vergt onderzoek, want informatie bij de foto ontbreekt vaak) en geeft er een uniek kenmerk aan. Deze informatie wordt op een gestandaardiseerde wijze opgeslagen en de foto wordt gescand. Samen vormen zij een onderdeel van de beeldbank die het ADC ontwikkelt en die in 2010 operationeel wordt. Dan komen 4000 foto's beschikbaar via de website en kunt u ze nabestellen. Dankzij Janny. Een andere vrijwilliger is Jelger Kansen. Hij komt ook wekelijks een dag werken aan de ordening van het archief van de Gereformeerde Kerk van Overschild. Archiveren is arbeidsintensief werk, dat echter tot de kerntaken van het ADC behoort. Voor dit werk is onvoldoende geld beschikbaar, en dus zijn vrijwilligers als Jelger van groot belang voor het functioneren van het ADC. Het ADC bestaat mede door vrijwilligerswerk - ook dat van uw vrijwillige gift. God heeft de milde gever lief, schreef mijn neef boven zijn verjaardaglijstje. Een goeie grap - en een waarheid. Gods zegen voor 2009 toegewenst namens alle ADC'ers. ¶

Steffens werd geboren te Emden, deed daar zijn gymnasiumexamen en kwam in Duitsland voor de klas terecht. Maar de horizon trok en hij ging in 1859 werken op een Schotse zendingspost in Istanbul. Daar ontmoette hij zijn toekomstige vrouw Jane Graham.

Een Kamper leerling in Amerika

Ze trouwden in Istanbul en hij voltooide te Kampen in een jaar tijd zijn theologiestudie. Hij werd eerst predikant in de Altreformierte kerk in de Duits-Nederlandse grensstreek. Maar in 1872 emigreerde hij naar de Verenigde Staten, waar hij predikant werd in de Reformed Church in America - de oude Nederlandse Gereformeerde Kerk waar een kwart eeuw eerder ook Albertus van Raalte zich bij had aangesloten. Deze kerk had zijn opleiding in New Brunswick, onder New York. Voor de theologiestudenten onder de Nederlandse emigranten in het middenwesten van de Verenigde Staten was die opleiding te ver weg en te Amerikaans. In 1884 werd daarom een theologische opleiding geopend voor de westelijke (grotendeels Nederlandse) tak van de Reformed Church: Western Theological Seminary te Holland, Michigan. Steffens werd er aangesteld als eerste en voorlopig enige hoogleraar. De oudleerling van Kampen legde de basis voor een nieuwe theologische opleiding die tot op de huidige dag bestaat.

Op uitnodiging van een zusterinstelling van het ADC, het A.C. Van Raalte Institute aan Hope College in Holland, Michigan, deed ADC-directeur George Harinck daar afgelopen zomer tien weken onderzoek naar de rol van Steffens binnen dit Amerikaanse kerkgenootschap, met name naar zijn bijdrage aan de theologische opleiding aldaar. Over Steffens is weinig bekend, omdat hij geen boeken heeft gepubliceerd (wel een aantal brochures) en er geen archief van hem bewaard is gebleven. Er zijn enkele brieven van hem bewaard gebleven in de Verenigde Staten, maar verreweg de belangrijkste bron over Steffens vormen de vijftien brieven en briefkaarten die hij aan Abraham Kuyper stuurde en die op het Historisch Documentatiecentrum te Amsterdam worden bewaard. De afgelopen jaren zijn deze brieven met hulp van studenten (waaronder de theologiestudent aan de opleiding van het Hersteld Hervormde Kerk Pieter van den Boogaard) getranscribeerd. Steffens correspondeerde met Kuyper behalve

over kerk en opleiding ook over diens zoon Frederik die in Nederland zijn draai niet kon vinden en in de jaren tachtig in de Verenigde Staten onder het toezicht van Steffens werkte en studeerde (voor tandarts). Er was in Holland MI een bron die veel informatie van en over Steffens bevatte en dat was het weekblad *De Hope, weekblad in het belang van maatschappij, staat en kerk*. Van dit weekblad is maar één bijna volledige set bewaard gebleven en die berust op het Van Raalte Institute. Vanwege de Nederlandse taal waagde zich nauwelijks een Amerikaan aan systematisch onderzoek van deze rijke bron. Omdat de directeur zich al met Steffens had bezig gehouden werd hij gevraagd om in Holland MI nader onderzoek naar Steffens te komen te doen. Hij hield over dit Steffens-onderzoek aldaar een lezing aan Hope College op 4 september jl. en werkt momenteel aan een publicatie over deze Kamper leerling. Zijn internationale carrière is een goede illustratie van het feit dat de Kamper opleiding ook in haar vroege jaren niet alleen de afgescheiden kerken heeft gediend, maar via haar leerlingen onder meer ook kerkgenootschappen in Duitsland, de Verenigde Staten en Zuid-Afrika ten voordeel heeft gestrekt. ¶

Jongeling- congres

Piet Jongeling (1909-1985) is jarenlang het gezicht geweest van twee belangrijke instituten in vrijgemaakt-gereformeerde kring: van het *Nederlands*

Dagblad en van het Gereformeerd Politiek Verbond. Als hoofdredacteur heeft hij het *Nederlands Dagblad* in de jaren vijftig en zestig uitgebouwd tot een volwaardig dagblad. Van 1963 tot 1977 was hij de eerste vertegenwoordiger van het GPV in de Tweede Kamer. Via een interview met Godfried Bomans en andere publiciteit groeide Jongeling in die tijd uit tot wat we vandaag een Bekende Nederlander noemen. Daarnaast heeft hij naam gemaakt als kinderboekenschrijver. Onder zijn *nom de plume* Piet Prins schreef hij boekenseries als *Snuf de Hond*, *Holland onder het hakenkruis* en *Wambo*, waarmee Jongeling generaties jeugdige lezers aan zich heeft verplicht. Zijn boeken worden tot op de huidige dag herdrukt en in 2008 draaide een bioscoopfilm over *Snuf de hond*.

Voeg hierbij dat de historicus Ewout Klei aan de Theologische Universiteit tegenover het ADC werkt aan een proefschrift over de politieke cultuur van het Gereformeerd Politiek Verbond en dat de journalist Herman Veenhof een biografie over Jongeling schrijft. Dan zijn alle ingrediënten aanwezig voor een boeiend congres. Het ADC wijdt op 1 april 2009 (een dag na Jongelings honderdste geboortedag, op een voor gereformeerden symbolische datum -de inneming van Den Briel in 1572) een congres aan Jongeling, waarin diverse aspecten van zijn leven en werk belicht zullen worden en zijn historische betekenis wordt geëvalueerd. Het congres wordt gehouden in de aula van de Theologische Universiteit aan de Broederweg te Kampen. Naast genoemden behoort tot de sprekers de minister van

Defensie Eimert van Middelkoop, die zijn politieke carrière in de schaduw van Jongreling begonnen is. Op dit congres zal ook het eerste exemplaar worden gepresenteerd van de Jongeling-biografie, die verschijnen zal bij uitgeverij De Vuurbaak te Barneveld. Voor nadere informatie en aanmelding wende men zich tot het ADC. ¶

Samenwerking NGK

De archivaris van de Nederlands Gereformeerde Kerken (NGK), de heer C. Smits, heeft decennia lang, deel uitmakend van de archiefcommissie van zijn kerkgenootschap, de archieven en documentatie van de NGK in zijn eigen woonhuis verzameld en beheerd. Vanwege zijn leeftijd en de verhuizing naar een kleinere woonruimte zag hij zich genoodzaakt dit werk aan anderen over te dragen. In een eerder stadium is een gedeelte van het NGK-archief, dat bij Smits op zolder was opgeborgen, overgebracht naar de kluis van het ADC. Voor deze service schenken de NGK jaarlijks een goodwill-bedrag aan het ADC. Smits was vanwege zijn inzet en brede taakopvatting uniek. Daarom wordt nu gezocht naar andere oplossingen. Het voorstel dat zijn werk door het ADC wordt overgenomen werd door alle partijen positief gewaardeerd. Al het archief van de NGK is nu overgedragen aan het ADC en wordt er nu gewerkt aan een professionele financiële en bestuurlijke relatie met de archiefcommissie van dit kerkgenootschap.

Het bewaren van deze archieven in het ADC heeft een aantal voordelen. De toegankelijkheid van archieven die historisch gezien nauw verwant zijn met de collectie van het ADC is nu vele malen groter. De archieven van de NGK worden nu bovendien op een veilige manier bewaard en de bewaring ervan ligt voorts niet meer in de handen van een persoon, maar van een instelling. Zowel vanuit het oogpunt van de archiefbewaarder als dat van de archiefgebruiker zijn hier dus voordelen geboekt. ¶

Ad Chartas reeks

In december 2008 verscheen deel 13 in de reeks: *'Niets is overbodig, niets is toevallig.'* *Leven en werk van Cornelis Veenhof (1902-1983)*, onder redactie van George Harinck. Deel 14 zal handelen over de zending van de Gereformeerde Kerken op Irian Jaya en verschijnt komend voorjaar. Ook diverse eerder verschenen delen uit de Ad Chartas-reeks zijn nog verkrijgbaar; raadpleeg voor meer informatie de website www.adckampen.nl ¶

Scriptie Marien Geelhoed

Deze zomer mocht Marien Geelhoed zijn scriptie over digitaal archiveren en kerkelijke archieven afronden. In

de voorgaande nieuwsbrieven is hierover al het één en ander geschreven. Zijn scriptie is gepubliceerd op de website van één van zijn begeleiders, Geert-Jan van Bussel, van de Hogeschool van Amsterdam onder de volgende url: http://www.vbds.nl/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=17&Itemid=67

Op de website van het ADC is een link gemaakt hiernaar toe. Deze is te vinden onder de knop [archiefbeheer] > [digitaal archiveren]. Bij vragen of problemen kunt zich wenden tot de archivaris. ¶

Weggoeien met beleid

Met enige regelmaat vragen kerkelijke archivariissen en scribae aan het ADC welke stukken mogen worden vernietigd en welke niet. Vaak houdt deze vraag verband met een aanwezig of dreigend ruimtetekort. Hieronder volgen enkele opmerkingen met het oog op het opschonen van een archief. Een archief van een organisatie moet een neerslag zijn van de processen zoals die zich in die organisatie afspeelen. Immers, archiefstukken ontstaan als gevolg van de uitvoering van die processen door verschillende partijen in de organisatie of gemeente. Om te bepalen welke archiefstukken voor bewaring in aanmerking komen is het eerst nodig te bekijken welke processen in de organisatie belangrijk zijn. Bij de weging van deze processen moet men in ieder geval rekening houden met de volgende zaken. Allereerst de mate waarin men ver-

plicht is tot *verantwoording*. Hiermee verband houdt de vraag in hoeverre een bepaald proces gevolgen heeft voor anderen. Zaken die grote gevolgen voor anderen hebben (bijv. het besluit tot het neerzetten van een nieuw kerkgebouw) hebben in alle stadia van het proces meer uitleg en verantwoording aan de betrokkenen nodig dan zaken waarvan de gevolgen niet verder reiken dan alleen de eigen, besluitende kring (bijv. het besluit om de koffiepauze tijdens kerkenraadsvergadering over te slaan). Goede verantwoording kan - achteraf - alleen via een archief, waarin de benodigde stukken snel en goed raadpleegbaar zijn. Wanneer de verantwoordingstaak is vervallen kunnen de betreffende stukken in principe worden vernietigd. In het algemeen geldt hier de volgende vuistregel: *beleid bewaren, uitvoering weg*. Dit geldt vooral bij stukken met een meer zakelijke en financiële strekking. Nota's, facturen etc. kunnen na de verplichte bewaartermijn worden vernietigd. Rapporten, begrotingen, jaarrekeningen, beleidsnota's, correspondentie met het oog op het financieel beleid etc. moeten worden bewaard. Voor een kerkenraad betreft de verantwoordingsverplichting natuurlijk niet alleen de materiële besluiten, maar ook principiële en ideologische besluiten. Deze processen kunnen ook grote gevolgen hebben voor anderen.

Een ander aspect waarmee men rekening moet houden is de *geheugenfunctie* van een archief. Vanuit het archief moeten de processen die in de organisatie een rol hebben gespeeld gereconstrueerd kunnen worden. Dit betekent een relativering van wat

hierboven is gezegd. Immers wanneer de verantwoordingsverplichting is vervallen kan het nog wel zo zijn dat archiefstukken het vanuit historisch oogpunt waard zijn om bewaard te worden. Voor de reconstructie van het proces van heffing van VVB bijvoorbeeld is het niet nodig om naast alle beleidsstukken ook alle opgavenbriefjes te bewaren, maar wel een paar. Op die manier weet men later hoe dit proces in zijn werk is gegaan. Tevens is het belangrijk om naast de gewone opgavenbriefjes ook die ene waarin € 50.000,- werd genoteerd te bewaren. Dit is namelijk een uitzondering op de gewone gang van zaken, waardoor het proces van VVB-heffing ongetwijfeld beïnvloed is. In het algemeen geldt dus de eis dat er reconstructie mogelijk moet zijn, waarbij bijzondere gevallen zeker ook worden bewaard. De verantwoordelijkheid voor het behouden van het archief strekt zich niet verder uit dan tot het archief van de eigen gemeente. Allerlei stukken die eigenlijk op meerdere vergaderingen thuis horen (zoals acta en agenda's) of nieuwsbrieven en algemene stukken van deputaatschappen behoren niet tot het archief van de gemeente. Deze stukken worden bewaard door de instanties die ze produceren. Wanneer deze stukken geen direct nut meer hebben, mogen ze uit het archief worden verwijderd. Wel is het attent om, met name bij oud materiaal, de afkomstige instanties te vragen of het nog kan dienen als eventuele aanvulling van hun eigen archief. Tot nu toe ging het eigenlijk alleen over wat bewaard moet worden en niet zozeer over wat weg kan. Ruimtegebrek vormt vaak de reden voor de

behoefte om weg te gooien en dat is terecht. ¶ Alles bewaren is onmogelijk. Ruimtegebrek mag wel een reden zijn, maar nooit een beoordelingscriterium. Met het bovenstaand is gepoogd enige handvatten te bieden voor een verantwoord waarderingsbeleid op basis waarvan een zorgvuldige selectielijst kan worden gemaakt. Weggooien doe je *met* beleid, niet *van* beleid. ¶

Nieuwe aanwinsten

- fotomateriaal van fam. C. Veenhof (door C. Reitsema)
- archief J. van der Jagt (restant)
- archief Groninger Zendingscollege (GZC)
- archivalia P. Schelling
- archief Vereniging van Predikanten
- archief Deputaten Kerkelijke Eenheid
- archief Verband van Evangelisatiecommissies
- aanvulling archief K. Schilder
- archief C. van Kalkeren
- archief NGK

Vakantiedata

Het ADC is gesloten van 22 december tot en met 2 januari.

de Bunschoter bv

drukkerij

recht door zee

 033 - 299 79 99
www.bunschoter.nl